

Στρατηγός (ε.α.) Μιχαήλ Κωσταράκος

Επίτιμος Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας

Πρώην Πρόεδρος της Στρατιωτικής Επιτροπής της ΕΕ

Στρατιωτικά και Ένοπλα Σώματα κατά την
Τουρκοκρατία

Θεσσαλονίκη, 25 Μαρτίου 2021

Αγαπητέ Κύριε Πρόεδρε της Ε.Μ.Σ.,

Κυρίες και Κύριοι, αγαπητοί φίλοι,

Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών

Πανηγυρική Ομιλία της 25^{ης} Μαρτίου 2021

**“Στρατιωτικά και Ένοπλα Σώματα
κατά την Τουρκοκρατία”**

Θεσσαλονίκη, 25 Μαρτίου 2021

Στγος ε.α. Μιχαήλ Κωσταράκος

Επίτιμος Αρχηγός ΓΕΕΘΑ

π. Πρόεδρος της Στρκής Επιτροπής της ΕΕ

Αποτελεί εξαιρετική τιμή για μένα η ανάθεση της εκφώνησης του πανηγυρικού της 25^{ης} Μαρτίου 2021 στον κορυφαίο πολιτιστικό και μορφωτικό θεσμό της Βορείου Ελλάδος, την Εταιρία Μακεδονικών Σπουδών δεδομένης μάλιστα της συμπλήρωσης 200 ετών από το κορυφαίο αυτό εθνικό γεγονός. Πρόθεσή μου είναι να περιγράψουμε και να αναλύσουμε το στρατιωτικό βραχίονα του υπόδουλου Έθνους στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και τη συμμετοχή και τη συνεισφορά του στον εθνικό ξεσηκωμό.

Κυρίες και Κύριοι,

Η ένοπλη εξέγερση είναι ίσως ο μοναδικός δρόμος που έχουν να ακολουθήσουν τα υπόδοιλα έθνη που διεκδικούν την ελευθερία τους. Το αυτό συμβαίνει και με την Ελληνική επανάσταση.

Η απελευθέρωση από τον Οθωμανικό ζυγό που μετρούσε ήδη 4 αιώνες κυριαρχίας δεν θα ήταν και δεν ήταν μία εύκολη, αθώα ή αναίμακτη υπόθεση. Απαιτούσε ένοπλο αγώνα εναντίον των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δυνάμεων μίας μεγάλης και ισχυρής αυτοκρατορίας, της Οθωμανικής, που παρόλο που είχε αρχίσει σταδιακά να παρακμάζει διέθετε στρατιωτικές δυνατότητες μη συγκρίσιμες με τις δυνατότητες των Ελλήνων ή ακόμα και των λοιπών βαλκανικών λαών μαζί.

Ο ένοπλος αγώνας που απαιτείται για κάθε απελευθερωτική εξέγερση, παρόλη τη συχνή ρομαντική προσέγγιση στο θέμα αυτό σε διάφορα κείμενα ή διακηρύξεις, δεν μπορεί να γίνει από φιλήσυχους αγρότες, ψαράδες, ειρηνικούς ναυτικούς ή καλοκάγαθους τσομπάνους, οπλισμένους με λάφυρα. Όλες τις φορές που για οποιοδήποτε λόγο στην ιστορία της Τουρκοκρατίας οι Έλληνες εξεγέρθηκαν χωρίς εμπειρία, οργάνωση, ηγεσία, προετοιμασία και με ελλιπή υποστήριξη, η εξέγερση κατέληξε σε ανελέητη σφαγή, καταστροφές και εξανδραποδισμό από τα τουρκικά στίφη. Παρόλα αυτά οι εξεγέρσεις γινόντουσαν και θα συνεχιζόντουσαν γιατί ο κοινός τόπος όλων ήταν το άσβεστο μίσος προς τον Τούρκο κατακτητή και η επιθυμία να απαλλαγούν από τον τουρκικό ζυγό.

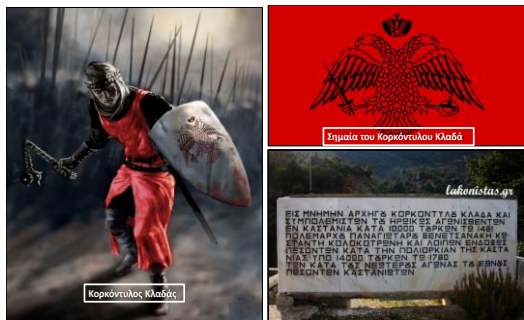
Ο Οθωμανικός στρατός που σίγουρα θα αποστέλλονταν για την καταστολή της εξέγερσης έπρεπε να αντιμετωπιστεί όχι απλώς από ενόπλους αλλά από

«επαγγελματίες» στρατιωτικούς, «ανθρώπους των όπλων» όπως θα λέγαμε, με πολεμικές δυνατότητες και δικιά τους ιεραρχία, δομή και εμπειρία. Οι άνθρωποι αυτοί, είχαν και έπρεπε να έχουν τις δικές τους στρατιωτικές αρετές, κώδικα τιμής, αξιακό σύστημα, εσωτερική ιεραρχία αλλά κυρίως πνεύμα ομάδος και Μονάδος, υψηλό ηθικό και στρατιωτική παράδοση. Και αυτά δεν αποκτώνται με τη συμμετοχή σε μία μάχη ή σε εβδομάδες ή έστω σε μήνες. Ζυμώνονται για χρόνια και αιώνες με ιδρώτα και κυρίως με αίμα, πόνο και θάνατο. Το μάθημα αυτό πολεμικής αρετής επί 4 αιώνες κόστισε στον Ελληνισμό διαχρονικά εκατοντάδες χιλιάδες ή ίσως εκατομμύρια νεκρούς και συνετέλεσε σε μία οπισθοδρόμηση που ακόμα προσπαθούμε να καλύψουμε. Εξασφάλισε όμως την επιβίωση του Έθνους σε αυτούς τους δύσκολους τέσσερις αιώνες, και πέτυχε τελικά την απελευθέρωση του από τα βάρβαρα τουρκικά δεσμά.

Η ιστορία της αναδημιουργίας της ελληνικής πολεμικής αρετής και ρώμης αρχίζει αμέσως μετά την Άλωση. Δυστυχώς στα χρόνια της Άλωσης δεν υπάρχει εθνικός βυζαντινός στρατός που να έχει απομείνει για να αντισταθεί, γιατί οι Βυζαντινοί

από την εποχή του Κωνσταντίνου Θ' του Μονομάχου είχαν αποκλειστικά μισθοφορικό στρατό και φυσικά πλήρωσαν το τίμημα γι' αυτό. Όταν χάθηκαν οι Ακρίτες χάθηκε και η Μικρά Ασία.

Η ένοπλη αντίδραση του κατακτημένου χριστιανικού λαού εμφανίζεται αμέσως μετά την Άλωση υπό την ηγεσία Βυζαντινών ή Ενετών πολέμαρχων. Στην πρώτη εξέγερση στο Μωριά ήδη το 1463 με υποκίνηση της Βενετίας, ηγούνται ο Κορκόντυλος Κλαδάς, ένας

Ηπειρώτης από βυζαντινή στρατιωτική οικογένεια με διασυνδέσεις με τους Ενετούς, που ηγείται των Μανιατών και άλλων Πελοποννησίων. Οι Ενετοί γρήγορα εγκατέλειψαν τους εξεγερθέντες και οι Τούρκοι προσποιήθηκαν ότι τους συγχώρεσαν ώστε να γυρίσουν στις εστίες τους και να δημιουργήσουν αντιενετικό συναίσθημα και στάση.

Το κύτταρο της ένοπλης χριστιανικής αντίδρασης είναι οι ένοπλες ορεινές ποιμενικές φάρες, συχνά αλλά όχι αποκλειστικά, αρβανίτικης καταγωγής. Είναι ένοπλοι για την προστασία τους, γενναίοι, ρωμαλέοι και πολεμοχαρείς, έχουν δοκιμαστεί νικηφόρα στον αγώνα του Σκεντέρμπεη εναντίον των Τούρκων και είναι χριστιανοί.¹ Όσοι αποφύγουν τους μαζικούς εξισλαμισμούς του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα, κάτω υπό την επίδραση της Ορθόδοξης εκκλησίας θα αποτελέσουν την πιο ισχυρή μαχητική ομάδα των Χριστιανών της Αυτοκρατορίας.²

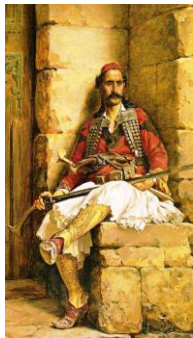
Οι αγροτικές κοινότητες και οι ποιμενικές φάρες στους πρώτους αιώνες βρίσκονται σε διαρκή αναταραχή. Μέσα από αυτό το διαχρονικό καμίνι, άρχισαν να σφυρηλατούνται οι πρώτες πραγματικές μικτές ένοπλες ομάδες. Οι αγροτικές κοινότητες που πλήρωναν συνήθως το κόστος των πολέμων σε αίμα και φόρους, πλησίασαν καταδιωκόμενοι τους ποιμένες, και έτσι δημιουργήθηκαν τα πρώτα κοινά ένοπλα σώματα στηριγμένα, όπως ήταν φυσικό, στους ένοπλους που προϋπήρχαν. Οι κοινοί αυτοί αγώνες έσπασαν τόσο τα στεγανά της ορεινής φάρας που πολεμούσε συνήθως με τη γειτονική ή και συγγενική οικογένεια, όσο και τα φράγματα με τον αγροτικό λαό που οι ορεινοί πολεμιστές

¹ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 106 κε

² Θάνος Βερέμης κ.ά., 1821, σελ. 46 κε

περιφρονούσαν βαθύτατα. Και δημιουργήθηκε για πρώτη φορά ένα κοινό πνεύμα: το πνεύμα του καταπιεζόμενου λαού που πολεμάει τους Τούρκους και τους προσκυνημένους εξωμότες φεουδάρχες.

Δημιουργούνται έτσι οι πρώτες περιφερόμενες κλέφτικες ομάδες, που γρήγορα όμως αποκόπηκαν από τις ποιμενικές φάρες και τις αγροτικές οικογένειες και έχουν πλέον μοναδικό σκοπό την απόκτηση των μέσων επιβίωσης των μελών τους μέσα από την κλοπή και τη ληστεία. Είναι όμως ένοπλοι, εκπαιδευμένοι, συνήθως γενναίοι και έμπειροι πολεμιστές. Ήταν πάντα έτοιμοι να τιμήσουν τον κώδικα ζωής και τιμής των κλεφτών. Τις περισσότερες φορές προδομένοι θα βρουν μαρτυρικό θάνατο για παραδειγματισμό. Φυσικά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους προστατεύοντας τα χωριά μίας περιοχής ή και ολόκληρες περιοχές, δημιουργώντας έτσι μια πρώτη πρώιμη μορφή αρματολισμού.³

Ο αρματολισμός παρουσιάζεται όχι μόνο σαν μορφή κοινωνικής οργάνωσης του Χριστιανικού πληθυσμού αλλά και σαν ένας θεσμός περιφερειακής προστασίας του συνόλου του πληθυσμού της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Έρχεται από τον 16^ο αιώνα την εποχή του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς, όταν το οθωμανικό κράτος ήταν πανίσχυρο αλλά εξακολουθούσε να έχει πολλά γεωγραφικά κενά στην άσκηση της κυριαρχίας του, σε πληθυσμούς σχεδόν αποκλειστικά ορεινών και δυσπρόσιτων περιοχών. Τα γεωγραφικά αυτά κενά δεν έθεταν σε αμφισβήτηση την οθωμανική κυριαρχία και από φορολογική άποψη ήταν δευτερεύουσας σημασίας. Το πρόβλημα ήταν ότι κατοικούσαν από ένοπλους ποιμενικούς πληθυσμούς με παράδοση ανταρσίας που έθεταν κενά στον έλεγχο του κράτους, στην ολοκλήρωση της κατάκτησης και τον έλεγχο των πληθυσμών. Το Οθωμανικό κράτος δεν μπορούσε να ανεχθεί αυτό το κενό της κυριαρχίας του και χρησιμοποίησε όλα τα μέσα για να το αντιμετωπίσει. Μετακινήσεις πληθυσμών, κάψιμο δασών, στρατιωτικές εκστρατείες και Τουρκαλβανοί μισθοφόροι, κανένα από αυτά τα μέτρα δεν κατόρθωσε κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα, και έτσι γύρω στο 1520 ο Οθωμανός πασάς που πολιορκούσε τα Άγραφα

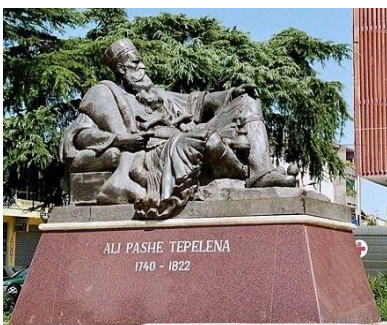
³ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 219 κε.

υπογράφει μία Συνθήκη γνωστή σαν Συνθήκη του Ταμασίου με τους προύχοντες των Αγράφων, όπου αποφασίζεται για πρώτη φορά ο αμοιβαίος συμβιβασμός του Οθωμανικού Κράτους με τους ορεισίβιους προεστούς και ουσιαστικά ιδρύεται το πρώτο αρματολίκι στα Άγραφα.⁴
⁵Σαν πρώτος αρματολός αναφέρεται ο περίφημος μεγαλοκαπετάνιος Μείντάνης ή Μεγδάνης που εξοντώθηκε από τους Τούρκους το 1700.

Διαχρονικά ο αριθμός των αρματολικιών διαφοροποιείται ανάλογα με την εποχή. Στα χρόνια της Επανάστασης ήταν 18 χωρίς το Μοριά, συνυπολογιζομένων των τριών στη Δυτική Μακεδονία, που η ακριβής τους τοποθέτηση δεν μπορεί να καθοριστεί.

Οι αρματολοί, υπεύθυνοι για την προστασία από τους κλεφτές και τους ληστές σταδιακά μεταβλήθηκαν σε μία τοπική εξουσιαστική ελίτ, με κοινωνικά χαρακτηριστικά που ήταν διαφορετικά από εκείνα της κοινοτικής ηγεσίας δηλαδή των προεστών, με τους οποίους οι ισχυροί αρματολοί συνεργάζονταν αλλά και έρχονταν συχνά σε αντιπαράθεση. Οι κλέφτες με τις ενέργειές τους υπονόμειαν την εξουσιαστική παρουσία του υπάρχοντος αρματολού, και επεδίωκαν να ενεργοποιήσουν τους μηχανισμούς της αντικατάστασής του, εξαναγκάζοντας κατά βάση τις κοινότητες και πολύ λιγότερο τις οθωμανικές αρχές να τον αποκηρύξουν και να τον αντικαταστήσουν.

Όλη αυτή η ισορροπία ανατράπηκε από τον Αλή-πασά τον Τεπελενλή, την δεσπόζουσα Τουρκαλβανική μορφή του τέλους του 18^{ου} αιώνα, που προσπάθησε να επιβάλλει και να διατηρήσει πιστά σε αυτόν πρόσωπα στα αρματολίκια, ανεξαρτήτως θρησκείας, να ενσωματώσει πιστούς οπλαρχηγούς στην αυλή

⁴ Πέτρος Πιζάνιας, Η Ιστορία των Νέων Ελλήνων, σελ. 298 κε.

⁵ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 219 κε.

του, δηλαδή στα στρατιωτικά σώματα που επέβαλλαν την δική του εξουσία, και τέλος να εξοντώσει τους απείθαρχους οπλαρχηγούς.⁶ Αυτές οι παρεμβάσεις του Αλή πασά και αυτοί οι σκληροί και εναλλασσόμενοι αγώνες των Χριστιανών οπλαρχηγών με τον δυνάστη των Ιωαννίνων, έδωσαν την ευκαιρία στους κλέφτες και τους αρματολούς να αποκτήσουν μία κυρίαρχη θέση στο ελληνικό εθνικό αφήγημα ως η «μαγιά της λευτεριάς» σύμφωνα με τη δημοφιλή έκφραση του Μακρυγιάννη.⁷

Στο Μωριά, στην Πελοπόννησο τα πράγματα έχουν εξελιχθεί διαφορετικά. Μετά τους Βενετοτουρκικούς πολέμους οι Τούρκοι σαρώνουν τα πάντα κυριαρχούν πλήρως και δεν έχουν ανάγκη συμβιβασμών με κανένα ένοπλο, εκτός από τη Μάνη. Οι κλεφτικές ομάδες όμως συνεχίζουν τη δράση τους στα ορεινά όπως και στη Ρούμελη και τελικά θα υπάρξει ανάγκη προστασίας. Οι προεστοί θα προσλάβουν τις δικές τους ομάδες προστασίας, που θα πάρουν την ονομασία «Κάπιοι». Είναι οι Μωραΐτες «αρματολοί» που έχουν όμως άλλη ονομασία, άλλα καθήκοντα και άλλη υπαγωγή. Δεν έχουν αρματολίκια και δεν έχουν σχέση με τους Πασάδες και τον Σουλτάνο. Στο Μωριά, οι Κάπιοι, οι τοπικοί «αρματολοί» όπως ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ανήκουν αποκλειστικά στους προεστούς και εκτελούν γι' αυτούς καθήκοντα σωματοφυλακής, ένοπλης αγροφυλακής και χωροφυλακής.⁸

Από το 1715 που αποχωρούν από το προσκήνιο οι Ενετοί, μέχρι το 1750, οι σάλπιγγες της εξέγερσης περνούν στα χέρια των Ρώσων. Ο πόλεμος ξεσπάει το 1768 και στον ελλαδικό χώρο ξεσπούν απίστευτες ωμότητες από τον τουρκικό όχλο. Είναι τα γνωστά Ορλωφικά, από το όνομα του Ρώσου στρατηγού Κόμη

Οι Κόμητες Αλέξανδρος και Θεόδωρος Ορλώφ

Ορλώφ που ήρθε στην Ελλάδα για να ηγηθεί της εξέγερσης. Οι κοτζαμπάσηδες και οι κάπιοι συνασπίζονται και λαμβάνουν τα μέτρα τους για να σώσουν τη ζωή τους και την περιουσία τους. Η Υψηλή Πύλη

⁶ Πέτρος Πιζάνιας, Η Ιστορία των Νέων Ελλήνων σελ. 331 κε.

⁷ Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα, σελ. 408

⁸ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 119 κε.

θεωρεί τον εξισλαμισμό σίγουρη λύση για να αντισταθμιστεί η ρωσική επιρροή και προπαγάνδα και οι προληπτικές βιαιότητες σε βάρος του πληθυσμού κυριαρχούν στην Πελοπόννησο. Οι Ρώσοι όμως δεν υπόσχονται λευτεριά. Υπόσχονται ότι αν νικήσουν, η Βαλκανική θα προσαρτηθεί και θα γίνει μία επαρχία της Ρωσίας. Παρόλα αυτά ο ξεσηκωμός των κάπων και των αρματολών είναι μεγάλος και πρωτοφανής. Για πρώτη φορά στην ιστορία, οι προεστοί και όλοι οι ένοπλοι, κάπιοι, αρματολοί και κλέφτες συντάσσονται στην ίδια παράταξη. Οι Μανιάτες όμως, έμπειροι επαγγελματίες στρατιώτες, αρνούνται στην πλειονότητά τους να εξεγερθούν συντεταγμένα γιατί οι Ρώσοι δεν αποδέχονται την Μανιάτικη αυτονομία. Το κίνημα εξαπλώνεται στο μεγαλύτερο μέρος του Μωριά. Ο λαός όμως απουσιάζει γιατί στο λαό ο Κόμης Ορλώφ υπόσχεται μόνο την Ουράνια Βασιλεία. Γίνονται επικλήσεις στο χριστιανικό συναίσθημα αλλά καμία επίκληση στην εθνική ταυτότητα ή σε κοινωνικές, φορολογικές ή ιδιοκτησιακές αλλαγές. Αν οι Ρώσοι επρόκειτο να αναλάβουν αυτές τις περιοχές, δεν υπήρχε λόγος να δώσουν υποσχέσεις ή να αναζωπυρώσουν συζητήσεις για την εθνική ταυτότητα.⁹

Ο Μωριάς ξεσηκώνεται καθολικά αλλά μετά από κάποιες επιτυχίες ο στρατός του κινήματος διαλύεται πανικόβλητος μπροστά στα τείχη της Τριπολιτσάς. Το κίνημα καταρρέει και όσοι προεστοί ενεπλάκησαν προσπαθούν να ξεφύγουν Επτάνησα ή σε ασφαλείς περιοχές όπως η Μάνη, που οχυρώνεται άμεσα.

Η εξέγερση και τελικά η αναχώρηση των προεστών από την Πελοπόννησο απορρυθμίζει πλήρως τον διοικητικό και κοινωνικό ιστό στο Μωριά. Οι προεστοί ήταν πανίσχυροι και υπεύθυνοι όχι μόνο για τους χριστιανούς αλλά και για τους Τούρκους και για όλη την κοινωνική δομή στην Πελοπόννησο. Το γεγονός ότι εξεγέρθηκαν και μετά έφυγαν, τους έκανε τελείως αναξιόπιστους και ακατάλληλους στα μάτια την Υψηλής Πύλης και ο Σουλτάνος πρέπει να λάβει σοβαρά μέτρα για την αποκατάσταση της τουρκικής κυριαρχίας.

⁹ David Brewer, Ελλάδα 1453-1821, Οι άγνωστοι αιώνες, σελ. 272 κε

Τουρκικές στρατιωτικές δυνάμεις δεν υπήρχαν στο Μωριά. Ανέθεσε λοιπόν την αποκατάσταση της Τουρκικής κυριαρχίας σε δύο ιδιωτικά ένοπλα στρατιωτικά σώματα Τουρκαλβανών. Ήταν επαγγελματίες στρατιώτες που ανήκαν σε ένα ιδιωτικό σώμα υπό κάποιο μπέη, γνωστό σαν μπουλουόκμπαση και πολεμούσαν με αμοιβή μισθό και λάφυρα.

Ο Σουλτάνος νοίκιασε τις υπηρεσίες δύο Αλβανών μπέηδων μπουλκμπασήδων, του Αχμέτ και του Σουλεϊμάν μπέη, και τους έδωσε πλήρη ασυδοσία στις λεηλασίες. Η διοίκηση, οι αμοιβές και η δράση των Τουρκαλβανών μισθοφόρων ήταν πλέον δική τους υπόθεση. Ο αριθμός τους ποικίλει ανάλογα τον ιστορικό και κυμαίνεται από 30.000 μέχρι 60.000, αριθμός που αυξανόταν διαρκώς με νέες στρατολογήσεις Τουρκαλβανών με κίνητρο τα λάφυρα. Παράλληλα, σε όλες τις πόλεις οι ιμάμηδες ξεδίπλωσαν την πράσινη σημαία του τζιχάντ και του Προφήτη, και αυτό έδωσε το σύνθημα για μαζικές σφαγές και καταστροφές σε βάρος των Χριστιανών ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στον ξεσηκωμό. Χιλιάδες Χριστιανοί σφαγιάστηκαν ή πουλήθηκαν δούλοι. Μόνο στην Τρίπολη και στη Λάρισα οι νεκροί ξεπέρασαν τις 3.000 σε κάθε πόλη.

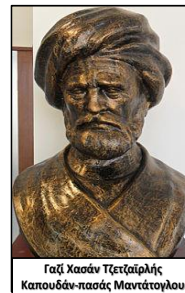

Οι αρματολοί, οι κάπιοι και οι κλέφτες, αντιστάθηκαν αλλά μάταια. Οι ένοπλοι Χριστιανοί γρήγορα αναγκάστηκαν να φύγουν και να κρυφτούν στα ορεινά που δεν ενδιέφεραν τους Τουρκαλβανούς. Μαζί τους στα ορεινά πήγαν για να κρυφτούν και να επιβιώσουν φιλήσυχοι αγρότες καθώς και ειρηνικοί άνθρωποι των πόλεων με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα μαζικό κίνημα κλεφτουριάς που ξεπέρασε κάθε προηγούμενο. Χιλιάδες άνθρωποι σε όλη την Ελλάδα έγιναν κλέφτες και πολεμούσαν τους Τουρκαλβανούς. Η κλεφτουριά ζει τις λαμπρότερες μέρες της, εκφράζοντας επιτέλους ένα μαζικό κίνημα αντίστασης. Οι κλέφτες στο

Μωριά έφτασαν τις 4-5.000 χιλιάδες με τις κλέφτικες ομάδες να αριθμούν αρκετές εκατοντάδες η κάθε μία.¹⁰

Η καταστροφή του τόπου ήταν ολοκληρωτική. Από τις 800.000 του 1770, ο πληθυσμός έπεσε στις 150.000 το 1779. Όταν οι Τουρκαλβανοί λεηλάτησαν πλήρως τους Χριστιανούς, στράφηκαν προς τους Τούρκους και άρχισαν να λεηλατούν και αυτούς. Η κατάσταση ήταν εντελώς εκτός ελέγχου. Ο Σουλτάνος επενέβη. Οι μπουλουκμπασήδες αρνήθηκαν να υπακούσουν τον Σουλτάνο και συνέχισαν τις λεηλασίες.

Στην αρχή ο Σουλτάνος πίστεψε ότι ήταν θέμα προσώπων. Έστειλε στο Μωριά διαδοχικά έντεκα πασάδες και σερασκέρηδες χωρίς αποτέλεσμα. Το 1779 επιτέλους στέλνει τον Τζετζαΐρλή Γαζί Χασάν καπουδάν-πασά Μαντάτογλου, τον αρχιναύαρχο, που έμεινε στην ιστορία σαν Χασάν πασάς. Είναι αυτός που έπεισε τον Σουλτάνο το 1774 να μη δώσει γενική διαταγή εξόντωσης όλων των Ελλήνων στην Αυτοκρατορία με το επιχείρημα: «Αν σκοτώσουμε όλους τους Έλληνες ποιος θα πληρώνει το χαράτσι;» Αυτός μόλις έφτασε στον Ισθμό, ζήτησε από όλους, Χριστιανούς και Μωαμεθανούς να έρθουν να προσκυνήσουν, με εξαίρεση 17 συγκεκριμένα άτομα που ζητούσε τα κεφάλια τους. Σε όσους προσκυνούσαν έδινε πλήρη αμνηστία. Η Μάνη παρέμεινε εκτός του σχεδιασμού του μόνη και απόρθητη.

Γαζί Χασάν Τζετζαΐρλής
Καπουδάν-πασάς Μαντάτογλου

Γενίτσαρος

Κωνσταντής Κολοκοτρώνης

Από τους Έλληνες οπλαρχηγούς, προσκύνησαν όλοι εκτός από τον Κωνσταντή Κολοκοτρώνη.

Από τους Τουρκαλβανούς, οι Τσάμηδες προσκύνησαν και έφυγαν προς την Αλβανία με τα λάφυρά τους, σκορπώντας πάλι την

καταστροφή προς τα πίσω ενώ μία άλλη φάρα οι Μπεκιάρηδες, περίπου 7.000 άνδρες αρνήθηκαν να προσκυνήσουν και αντιμετώπισαν μόνοι τους όχι μόνο τους Τούρκους αλλά και τη λαϊκή οργή που άρχισε να τους κυνηγάει και να τους εξοντώνει παντού όπου τους έβρισκε.

¹⁰ Θάνος Βερέμης κ.α., 1821, σελ. 41

Η καθοριστική μάχη έγινε γύρω από τη Τριπολιτσά και εκεί οι Τουρκαλβανοί συνεντρίβησαν. Ο Κωνσταντής Κολοκοτρώνης μετείχε στη μάχη με 3.000 κλέφτες. Σε όλη την Πελοπόννησο άρχισε ένα κυνηγητό και μία καθολική εξόντωση όλων των Τουρκαλβανών όπου και να βρισκόντουσαν. Τελικά μόνο 700 Τουρκαλβανοί κατόρθωσαν να ξεφύγουν προς την Ρούμελη παίρνοντας μαζί τους 2.000 ομήρους για εξαγορά. Οι αρχικλέφτες από τη περιφέρεια Γρεβενών – Σαμαρίνας με 160 κλέφτες επιτέθηκαν κατά των Τουρκαλβανών που έφευγαν με τους ομήρους, τους αιφνιδίασαν, τους διασκόρπισαν με μεγάλες απώλειες και απελευθέρωσαν τους ομήρους.¹¹

Ο Χασάν Πασάς τότε έβαλε μπροστά την δεύτερη φάση του σχεδίου του: την υποταγή της Μάνης και την εξόντωση όσων είχαν καταφύγει εκεί.

Η Μάνη κινδύνευε πραγματικά. Ο Χατζή Οσμάν μπέης επικεφαλής 8.000 Τουρκαλβανών ανέλαβε να καταλάβει τη Μάνη. Οι Μανιάτες με μία νυχτερινή επίθεση κατέστρεψαν τους Τουρκαλβανούς και κατέλαβαν όλο το πολεμικό υλικό τους. Ο Χατζή Οσμάν επανήλθε με 16.000 άνδρες, ιππικό και πυροβολικό, αλλά δεν απέφυγε την ήττα από νέα νυχτερινή επίθεση των Μανιατών όπου σκοτώθηκαν τα δύο τρίτα της δύναμης του και ο ίδιος. Μετά από αυτή την ήττα οι Τούρκοι κατάλαβαν ότι έπρεπε να μεταχειριστούν μη στρατιωτικά μέσα για τον επηρεασμό και τον έλεγχο της Μάνης.¹²

Αναγνωρίζοντας ότι δεν θα μπορούσε να κυριαρχήσει στη Μάνη εκμεταλλεύτηκε την εσωτερική διχόνοια των Μανιατών καπεταναίων και με τη βοήθεια του Φαναριώτη έλληνα διερμηνέα του Στόλου έγινε ρυθμιστής των θεμάτων της Μάνης. Η Μάνη, χωρίς μάχη, έγινε τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και φόρου υποτελής, και ο Μανιάτης αρχικαπετάνιος μετατράπηκε σε Μπέη, ο επονομαζόμενος Μανιατμπέης, διορισμένος από το Σουλτάνο. Ο φόρος δεν ήταν σημαντικός, η τουρκική διείσδυση και επιρροή όμως ήταν.

¹¹ Δ.Γρ.Καμπούρογλου, Αρματωλοί και Κλέφτες, σελ. 78, κε.

¹² Ανάργυρος Γ. Κουτσιλιέρης, Ιστορία της Μάνης, σελ. 312 κε

Η πορεία των κλεφτών όμως ήταν πια προδιαγεγραμμένη. Ο λαός δεν επιθυμούσε τη συνέχιση του πολέμου με τους Τούρκους και δεν τους υποστήριζε πια, και γι' αυτό και αυτοί αναγκάστηκαν να ξαναγίνουν αυτό

που έλεγε το όνομα τους, κλέφτες και ληστές.¹³ Το 1806 οι κλέφτες σε όλο το Μωριά είναι πλέον μόνο 150 άτομα, έχουν μετατραπεί σε ληστές και καταδιώκονται ανηλεώς. Ανάμεσα στους κλέφτες που επέζησαν είναι και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης που διώκεται ανηλεώς και διαφεύγει στη Ζάκυνθο.¹⁴ Μεγάλος αριθμός κλεφτών από το Μωριά και το Σούλι για να επιβιώσουν στράφηκαν στην πειρατεία ή πέρασαν στα Επτάνησα από όπου επάνδρωσαν ξένα στρατιωτικά τμήματα. Θα επιστρέψουν αργότερα.

Βορειότερα, για τη Μακεδονία, υπάρχουν κατάλογοι προερχόμενοι από τα τουρκικά αρχεία της Βέροιας και της Θεσσαλονίκης, τα οποία μας γνωστοποιούν κάποια ονόματα κλεφτών, χωρίς όμως πολλές πληροφορίες.

Ένα σημαντικό περιστατικό αναφέρεται στα 1706 όταν οι Έλληνες της Νάουσας εξεγέρθηκαν υπό τις διαταγές του αρματολού Ζήση Καραδήμου και των υιών του, αντιδρώντας σε φερμάνι για παιδομάζωμα για στρατολογία γενίτσαρων, σκοτώνοντας τους στρατολόγους. Είναι η μοναδική επίσημη επιβεβαίωση καθώς και η μοναδική εξέγερση που σύμφωνα με τα ιστορικά αρχεία συνδέεται με το παιδομάζωμα. Την εξέγερση κατέπνιξαν ισχυρά τουρκικά στρατεύματα που στάλθηκαν από τη Ρούμελη και οι πρωταίτιοι σκοτώθηκαν ή απαγχονίστηκαν για παραδειγματισμό μετά από δίκη. Η άρνηση των ελλήνων αρματολών να παραδώσουν τα τέκνα τους και η επίθεση κατά των στρατολόγων αποτελεί μοναδικό φαινόμενο στην ιστορία του παιδομαζώματος αλλά και του αρματολισμού.¹⁵

¹³ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 308 κε

¹⁴ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Διήγησις, σελ. 41

¹⁵ David Brewer, Ελλάδα 1453-1821, Οι άγνωστοι Αιώνες σελ. 17 κε

Οι κλέφτες συνέχισαν τις επιθέσεις στον Όλυμπο. Ο Νικοτσάρας και οι Λαζαίοι ήταν οι πιο γνωστοί κλεφταρματολοί της εποχής. Οι Τούρκοι μη μπορώντας να υποτάξουν όλους αυτούς τους ένοπλους μεσολάβησαν στον πασά των Ιωαννίνων, προκειμένου να τους αναγνωρίσει στα αρματολίκια τους. Ο θάνατος όμως του Νικοτσάρα άφησε ανεκπλήρωτο τον Αγώνα εναντίον των Τούρκων στη Μακεδονία. Η συμβολή του στην Επανάσταση του 1821 είναι τεράστια, γιατί με τις μάχες που κέρδισε, απέδειξε πως η ελευθερία πλησιάζει και πως ο εχθρός δεν είναι ανίκητος.

Στα τουρκικά αρχεία Βέροιας – Θεσσαλονίκης που προαναφέρθηκαν εξάγονται ιδιαίτερα σημαντικά συμπεράσματα για την άγνωστη δράση των κλεφταρματολών στη Μακεδονία, τη Θεσσαλία και τη Στερεά. Το πρώτο αφορά στην πρωτοφανή συλλογική δράση των καπεταναίων στις περιοχές αυτές. Διαπιστώνεται επίσης η απόλυτη υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στην Κεντρική, Δυτική και Ανατολική Μακεδονία, ενώ είναι επίσης σημαντικό ότι παρόλη την ύπαρξη μεγάλου αριθμού Βουλγάρων δουλοπάροικων των Τούρκων δεν υφίσταται στη Μακεδονία κανένας Σλάβος αρματολός ή κλέφτης εκτός από τους Βούλγαρους ληστές των περασμάτων. Η αντίσταση ήταν αποκλειστικά θέμα των Ελλήνων. Τέλος, η παρουσία ισχυρού τουρκικού στοιχείου αλλά και σημαντικών τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων φαίνεται ότι ήταν αποτρεπτική για τις εξεγέρσεις που ήταν συνήθως καταδικασμένες.

Ένα άλλο αξιοπρόσεκτο γεγονός, χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, είναι και το κύμα των πολεμιστών που φεύγουν στην Ευρώπη ήδη μετά την Άλωση και κατατάσσονται ως μισθοφόροι στους ευρωπαϊκούς στρατούς. Οι Έλληνες αλλά και οι Χριστιανοί κάτοικοι της Ελληνικής Χερσονήσου θα αναζητήσουν καλύτερη τύχη και στο πλαίσιο αυτό θα μετάσχουν στις βενετικές και ισπανοαυστριακές προσπάθειες

για την αναχαίτιση του Οθωμανικού κινδύνου. Όσοι καταταγούν σε ευρωπαϊκούς στόλους γρήγορα θα καταλήξουν κουρσάροι στην υπηρεσία συνήθως ξένων ηγεμόνων. Στην ξηρά όμως θα ενταχθούν στη βενετική και ισπανική υπηρεσία και θα δημιουργήσουν ξεχωριστά σώματα πεζών και εφίππων πολεμιστών που θα ονομαστούν «stradioti» ή «estradiotes» από το ελληνικό «στρατιώτες». Ο όρος αυτός καλύπτει όλους τους Βαλκάνιους μισθοφόρους στην Ευρώπη και κυρίως στη Βενετία και στη Νάπολη.^{16 17}

Στη Γαλλία, στην προεπαναστατική περίοδο, χρησιμοποιήθηκαν επίσης Έλληνες μισθοφόροι που έγιναν γνωστοί σαν «argoulets» από τη φημολογούμενη καταγωγή τους από το Άργος σε ρόλο καταδρομικού ελαφρού ιππικού, όπως οι Ούγγροι Ουσσάροι και οι Ρώσοι Κοζάκοι. Στην Ισπανία, οι μισθοφόροι θα αποτελέσουν την βάση για την ίδρυση της Ισπανικής Βασιλικής Φρουράς. Στην Αγγλία γίνεται ξεχωριστή μνεία για την ανδρεία και την πολεμική εμπειρία μιας Μονάδος 550 Ελλήνων υπό τον αρχηγό Thomas of Argos που πολέμησε με τον βασιλιά Ερρίκο τον 8^ο στη Σκωτία και την Γαλλία.

Η εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο με την περίφημη «Στρατιά της Ανατολής» έφερε στην επιφάνεια τα πολυάριθμα μισθοφορικά σώματα (Ελλήνων αλλά και άλλων) που ήταν στην υπηρεσία των Μαμελούκων μπέηδων της Αιγύπτου αλλά και τον διασημότερο έλληνα μισθοφόρο της εποχής του τον Νικόλαο Παπάζογλου, γνωστό σαν “Colonel Nicolas”.

Τον Ιούνιο του 1800, ιδρύθηκε από τον περίφημο Γάλλο στρατηγό Kleber η «Ελληνική Λεγεώνα» (Legion Grecque), μία δύναμη 1.500 - 2.000 ανδρών. Οι άνδρες της Ελληνικής Λεγεώνας χαρακτηρίστηκαν ως «οι πιο σκληροί εχθροί των Μουσουλμάνων» και μετά τη συνθηκολόγηση, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη πλέον Παπάζογλου μεταφέρθηκαν στη Γαλλία όπου εντάχθηκαν στον Αυτοκρατορικό Στρατό. Η νέα μονάδα που δημιουργήθηκε, δυνάμειως τελικά 452 ανδρών, πήρε την ονομασία «Κυνηγοί της Ανατολής» (Chasseurs d' Orient).

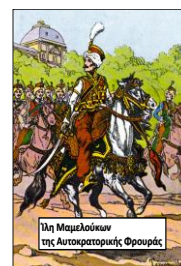
¹⁶ Φοίβος Οικονόμου, Έλληνες μισθοφόροι στην Υπηρεσία της Επαναστατικής Γαλλίας (1789-1815) σελ. 26 κε

¹⁷ Διαδίκτυο, Λήμμα «stradioti”

Εξήντα από τα μέλη της Ελληνικής Λεγεώνας εντάχθηκαν κυρίως σαν υπαξιωματικοί στην Ίλη των Μαμελούκων, που αποτέλεσε τμήμα της Αυτοκρατορικής Φρουράς και της προσωπικής σωματοφυλακής του Αυτοκράτορα μέχρι τέλους.¹⁸

Σουλιώτης οπλαρχηγός

Ίλη Μαμελούκων της Αυτοκρατορικής Φρουράς

Αργότερα, τρεις έφιπποι Σουλιώτες στάλθηκαν στη Γαλλία σαν ενδεικτική συμμετοχή στην αναδιοργάνωση της Μεγάλης Στρατιάς και ενσωματώθηκαν τον Ιούνιο του 1813 στην ίδια Ίλη των Μαμελούκων. Η εμφάνιση των Σουλιωτών με τα αστραφτερά άρματα και τις λαμπρές φορεσιές δημιούργησε τρομερή εντύπωση. Αποστρατεύθηκαν με την ήττα του Ναπολέοντα το 1814.^{19 20}

Έλληνας Κρητικός της Μπαλακλάβα

Παράλληλα σε ένα άλλο μέρος του κόσμου, μεμονωμένοι Έλληνες μισθοφόροι στρατιώτες εντάχθηκαν στο Ρωσικό στρατό από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα. Η σημαντικότερη μονάδα ιδρύθηκε στις Ρωσικές Ένοπλες Δυνάμεις το 1775, και ήταν το «Ελληνικό Τάγμα των Κυνηγών της Μπαλακλάβα» στην Κριμαία, από Έλληνες φυγάδες. Επρόκειτο για ελαφρό πεζικό ακροβολιστών εκπαιδευμένο στον ανταρτοπόλεμο. Διάσημο μέλος του Τάγματος υπήρξε ο Λάμπρος Κατσώνης.

Μέσα στον ελληνικό χώρο τώρα, στο χρονικό αυτό διάστημα υπήρξαν στρατιωτικές μορφές, που παρόλο που δεν πρόφτασαν τον ξεσηκωμό, είχαν καθοριστική συμμετοχή στη διαμόρφωση της πολεμικής αρετής των υποδούλων Ελλήνων. Πιο γνωστοί και σίγουρα πιο σημαντικοί είναι ο Λάμπρος Κατσώνης ο φοβερός ελληνορώσος κουρσάρος, ο φοβερός κλέφτης Ανδρίτσος ο πατέρας του Οδυσσέα Ανδρούτσου, ο καπετάν Ζαχαριάς Μπαρμπιτσιώτης για τον

Ζαχαριάς Μπαρμπιτσιώτης

Ανδρίτσος

Λάμπρος Κατσώνης

¹⁸ Φοίβος Οικονόμου, Έλληνες μισθοφόροι στην Υπηρεσία της Επανάστατικής Γαλλίας (1789-1815) σελ. 105 κε

¹⁹ Βάσω Δ. Ψιμούλη, Σούλι και Σουλιώτες, σελ. 460

²⁰ Φοίβος Οικονόμου, Έλληνες μισθοφόροι στην Υπηρεσία της Επανάστατικής Γαλλίας (1789-1815) σελ. 185 κε

οποίο οι Τούρκοι έλεγαν ότι δεν υπήρξε αλλά και ούτε θα υπάρξει ποτέ άλλος κλέφτης σαν και αυτόν και τέλος ο περίφημος Αντώνης Κατσαντώνης.

Ελλάφη του Κατσαντώνη

Κατσαντώνης

Ο Κατσαντώνης ήταν Σαρακατσάνος, ονομαστός κλέφτης που ανακηρύχθηκε από τη Φιλική Εταιρία ως αρχηγός των Ελλήνων κλεφτών, ενώ το τμήμα του ονομάστηκε «σχολείο κλεφτουριάς». Η φήμη του κορυφώθηκε όταν σκότωσε σε προσωπική μάχη τον κορυφαίο και πιο ανδρείο δερβέναγα του Αλή-πασά, τον περίφημο Βεληγκέκα στα πλαίσια της μεγαλύτερης μάχης της εποχής με 1.000 τουλάχιστον Τουρκαλβανούς. Η μονομαχία με τον Βεληγκέκα αποτυπώθηκε στη δημόσια ποίηση, και οι δύο χαρακτήρες Κατσαντώνης και Βεληγκέκας αποτέλεσαν ιδιαίτερες φιγούρες του Θεάτρου Σκιών μέχρι τις ημέρες μας. Επιστρέφοντας στα Άγραφα και σοβαρά άρρωστος αποσύρθηκε σε άγριες και δυσπρόσιτες περιοχές όπου όμως προδόθηκε και βρήκε μαρτυρικό θάνατο. Ήταν μόλις 34 ετών.^{21 22 23}

Υπήρχαν όμως και μορφές που η δράση τους συνεχίστηκε και μετά την έναρξη του αγώνα όπου και πρωταγωνίστησαν. Για τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, η φυγή στα Επτάνησα το 1806 είναι χρόνια μάθησης και ένα διαρκές σχολείο σε πολλά επίπεδα. Στη Ζάκυνθο σπουδάζει το σύστημα διοίκησης, την πειθαρχία, την οργάνωση και την μέθοδο μάχης του σύγχρονου ευρωπαϊκού στρατού.²⁴

Η ηγετική ικανότητα του Κολοκοτρώνη δοκιμάστηκε άπειρες φορές όταν έγινε αρχιστράτηγος. Φαίνεται όμως ότι η εμπειρία του στον Αγγλικό στρατό είχε τελικά μεγάλη επίδραση στον τρόπο Διοικήσεως του. Πολλά χρόνια μετά αξιολογούσε το ρόλο του σαν αρχηγού σε σύγκριση με τους Άγγλους:

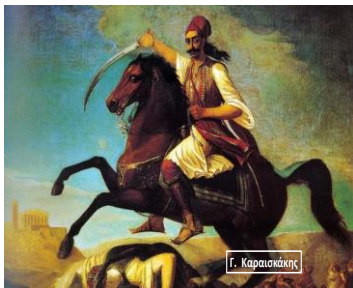
²¹ Διαδίκτυο: Λήμμα «Αντώνης Κατσαντώνης»

²² Δ. Γρ. Καμπούρογλου, Αρματωλοί και κλέφτες, σελ. 100 κε

²³ Διονύσης Τζάκης, «Γεώργιος Καραϊσκάκης» σελ. 25 κε

²⁴ Δημήτρης Δημητρόπουλος, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, σελ. 22 και 284

«Η αρχηγία ενός στρατεύματος ελληνικού ητον μια τυραννία (για τον αρχηγό), διότι έκαμνε και τον αρχηγό και τον κριτή και τον φροντιστή, να του φεύγουν κάθε μέρα και πάλιν να έρχωνται, να βαστάη ένα στρατόπεδον με ψέμματα, με κολακείες, με παραμύθια, να του λείπουν και ζωοτροφίαις και πολεμοφόδια, και να μην ακούν και να φωνάζει ο αρχηγός. Ενώ εις την Ευρώπην ο Αρχιστράτηγος διατάσει τους στρατηγούς, οι στρατηγοί τους συνταγματάρχας, οι συνταγματάρχες τους ταγματάρχες και ούτω καθεξής. Έκανε το σχέδιον του και ξεμπέρδεψε. Να μου δώσει ο Βελιγκτών 40.000 στράτευμα το εδιοικούσα, αλλ' αυτουνού να του δώσουν 500 Έλληνας δεν εμπορούσε ούτε μια ώρα να τους διοικήσει...». ²⁵

Κάποιοι άλλοι όπως ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, έχουν μείνει πίσω και εναλλάσσοντας το ρόλο του κλέφτη με του αρματολού, παίζουν κρυφτό με την αδυσώπητη εξουσία του Αλή πασά. Μέχρι το 1824 όμως, οι ενέργειες του δεν είχαν καμιά συνάφεια με τα ιδανικά και τις προσδοκίες της επανάστασης.

Ξαφνικά οι προσωπικές του στρατηγικές αλλάζουν. Η εξάρτηση του από την τοπικότητα και τη συγγένεια, που ίσχυε πάνω από όλα γι' αυτόν, έχει πλέον αντικατασταθεί από τις ανελαστικές υποχρεώσεις που υπαγόρευε η νομιμοφροσύνη του προς την ελληνική διοίκηση και η ξεκάθαρη δράση του αποκλειστικά υπέρ των Ελλήνων. Η αξία της μεταστροφής του είναι μεγάλη, παρόλο που συμβαίνει τέσσερα χρόνια μετά την έναρξη του αγώνα, και μπορεί και πρέπει να γενικευτεί σαν παράδειγμα, επειδή είναι απόλυτα χαρακτηριστική της εποχής και σηματοδοτεί ουσιαστικά το τέλος των αρματολών και των αρματολικιών. Η σταδιακή υπερίσχυση των στρατιωτικών θεσμών της εθνικής διοίκησης μέσα σε τέσσερα μόλις χρόνια, δημιουργεί ένα νέο πρότυπο στρατιωτικού ηγέτη, τον οποίο ενσάρκωσε υποδειγματικά ο Καραϊσκάκης στα τελευταία χρόνια της ζωής του. Η Ελλάδα άλλαζε σελίδα και ο Καραϊσκάκης πρωτοστατούσε. ²⁶

²⁵ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Διήγησις, σελ. 191 - 192

²⁶ Ν.Κασομούλης, Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων, Τ. Β' σελ. 503 κε

Οι αρματολοί, οι κλέφτες και οι έμποροι κουρσάροι όμως δεν ήταν μόνοι. Το Σούλι και η Μάνη ξεχώρισαν και έγιναν περικλειστές κοινότητες - φρουρία διεκδικώντας ελευθερία και αυτονομία ενώ στις θάλασσες οι Έλληνες ναυτικοί από τα νησιά του Αιγαίου, τη Μάνη αλλά και κάποιες παράκτιες πόλεις, επανδρώνουν τόσο τους Χριστιανικούς όσο και τους οθωμανικούς στόλους, αποκτώντας πολύτιμη εμπειρία.²⁷

Το Σούλι δημιουργήθηκε το 15^ο αιώνα στην παλιά Θεσπρωτία από διωγμένες ποιμενικές αρβανίτικες φάρες, που προσπάθησαν να αποφύγουν τους Τούρκους ενώ συγχρόνως με τις συνεχείς επιδρομές τους εξασφάλισαν δικαιώματα από τους Τούρκους και φόρους από τα γύρω πεδινά χωριά. Η κύρια απασχόληση των Σουλιωτών ήταν η

Σουλιώτες

ποιμενική ζωή και τα όπλα. Ήταν αρβανίτες στην καταγωγή, θρήσκοι, αλαζόνες, δεινοί χορευτές και ορμητικοί στον πόλεμο. Μα αν άντεχε ο αντίπαλος την πρώτη τους ορμή, τσακιζόντουσαν. Ήταν σκληροί, εξαιρετικά πειθαρχικοί και άξιοι πολεμιστές, σεβαστοί σε όλη

την Ευρώπη και περιφρονούσαν απόλυτα τους δειλούς. Το ίδιο σκληρές στον πόλεμο ήταν και οι γυναίκες τους. Θεωρούσαν την κλεψιά, λεβεντιά και παλληκαριά.²⁸

Αποτελούνταν από 30 φάρες με 613 οικογένειες που κατοικούσαν σε ένδεκα χωριά με συνολικό πληθυσμό 10-12.000 που περιλάμβαναν 2.500 πολεμιστές.²⁹

Όπως σημειώνει ο Χριστόφορος Περραιβός: «Κανένας από τους Σουλιώτες καμμίαν τέχνη ή πραγματεία δεν μεταχειρίζεται, παρά όλη τους η γύμνασις από παιδιόθεν είναι εις τα άρματα. Με αυτά τρώγουν, με αυτά κοιμούνται, με αυτά ξυπνούν».³⁰ Όπως διαπίστωσαν στην Κέρκυρα όταν έφθασαν εκεί κυνηγημένοι, και περιγράφει ο Π. Χιώτης στα

²⁷ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 207 κε

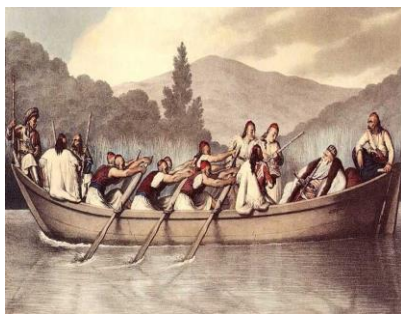
²⁸ Βάσω Δ. Ψιμούλη, Σούλι και Σουλιώτες, σελ. 123 κε

²⁹ Στο ίδιο, σελ. 193 κε

³⁰ Χ. Περραιβός, Ιστορία Σουλίου και Πάργας

«Ιστορικά Απομνημονεύματα», οι Σουλιώτες «ουδέν άλλο εγνώριζον, ειμή να καθαρίζωσι τα όπλα και να σημαίνωσι την κιθάραν, τραγουδώντας αλβανιστί τους ηρωισμούς των».³¹

Οι κυρίαρχες φάρες ήταν οι Μποτσαραίοι και οι Τζαβελλαίοι. Αυτοί συνιστούσαν και την στρατιωτική αριστοκρατία. Η βαθιά αντίθεση ανάμεσα στις δύο αυτές φάρες, στηριγμένη σε μία συνείδηση αυτονομίας του γένους και οι εγγενείς αντιπαλότητες, όπως ο διαχωρισμός σε πλούσιους και φτωχούς, είναι αυτά που κατέστρεψαν τελικά το Σούλι. Με τους αρματολούς των γύρω περιοχών ποτέ δεν απέκτησαν στενές ή καλές σχέσεις. Αν είχαν συνασπισθεί με τους αρματολούς, θα συγκροτούσαν μία δύναμη που ούτε ο Αλή ούτε κανένας άλλος πασάς θα τολμούσε ή θα μπορούσε να αντιμετωπίσει. Δυστυχώς το Σούλι δεν είδε άλλα συμφέροντα πέρα από τα συμφέροντα του Σουλίου. Ακόμη και τα συμφέροντα αυτά όμως τα αντίκριζαν μέσα από τα συμφέροντα της φάρας και της οικογένειας.^{32 33}

Ο Αλή Πασάς μη μπορώντας να ανεχθεί τη αυτονομία τους, τη θρησκεία τους και τις διασυνδέσεις τους με τη Ρωσία αλλά και τη Γαλλία, προσπάθησε και κατόρθωσε με τρεις διαδοχικές εκστρατείες να εκμεταλλευτεί τις εσωτερικές διχόνοιες του Σουλίου και με τη βοήθεια και των γειτονικών αρματολών να

υποτάξει το Σούλι το 1803. Στα Επτάνησα, όπου κατέφυγαν στρατολογήθηκαν από τους Ρώσους, πολέμησαν αποκλειστικά με τους Γάλλους, και μετά την αποστασία του Αλή επέστρεψαν στο Σούλι συμμαχώντας μαζί του κατά των δυνάμεων του Σουλτάνου.

Όταν θα αναπτυχθεί η Εθνική Ιδέα, θα βρει στους αγώνες του Σουλίου, έστω και εκ των υστέρων, και στον πόθο τους για τη λευτεριά, ένα λαμπρό παράδειγμα πατριωτικής δράσης και υπέρτατης θυσίας για την πατρίδα και θα προβάλλει ευρύτατα,

³¹ Π.Χιώτης, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σελ.857 κε

³² Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 212 κε

³³ Βάσω Δ. Ψιμούλη, Σούλι και Σουλιώτες, σελ.313 κε

τις πολεμικές αρετές, τους αγώνες και τις θυσίες τους.

Οι Άγγλοι που καταλαμβάνουν στη συνέχεια τα Επτάνησα το 1809,

1ο Σύνταγμα Ελληνικού Ελαφρού Πεζικού του Δούκα της Υόρκης

αναλαμβάνουν τη διοίκηση των Ελλήνων. Ιδρύουν αρχικά το «Ελληνικό Ελαφρύ Πεζικό Σώμα» που στη συνέχεια μετασχηματίζεται σε «1^ο Σύνταγμα Ελληνικού Ελαφρού Πεζικού του Δούκα της Υόρκης» υπό τον μετέπειτα αρχιστράτηγο των ελληνικών δυνάμεων φιλέλληνα Άγγλο Ταγματάρχη

Ρίτσαρντ Τσώρτς (Richard Church) με δύναμη που έφθασε τους 1.000 άνδρες. Στο Σύνταγμα αυτό υπηρέτησαν οι πλέον διακεκριμένοι οπλαρχηγοί και ο Κολοκοτρώνης με το βαθμό του Ταγματάρχη (μαγγιώρου).

Το 1815-16, με το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων, τα Συντάγματα διαλύονται και οι στρατιώτες και αξιωματικοί ξαναγύρισαν στον Αλή πασά, στα αρματολίκια και την κλεφτουριά στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες ή μαζί με τον Τσώρτς αναζήτησαν εργασία σε άλλους ευρωπαϊκούς στρατούς.³⁴

Η συμμετοχή των Ελλήνων στα σώματα αυτά, τους έφερε σε επαφή με την οργάνωση του τακτικού Στρατού, τους βοήθησε να απομυθοποιήσουν τους ξένους, τους έφερε σε επαφή με την διεθνή πολιτική σκηνή και τελικά λειτούργησε σαν φυτώριο στελεχών για τον επερχόμενο αγώνα. Η πλειονότητα των επικεφαλής οπλαρχηγών είχαν διατελέσει σε κάποια φάση μισθοφόροι των Ρώσων, των Γάλλων ή των Άγγλων.³⁵ ³⁶ Στο διάστημα 1817-1820, το μεγαλύτερο μέρος αυτών των μισθοφόρων οπλαρχηγών εντάχθηκε στη Φιλική Εταιρία. Είναι ξεκάθαρο ότι ο επαναστατικός σχεδιασμός της Φιλικής Εταιρίας στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό σε όσους είχαν υπηρετήσει σε ευρωπαϊκούς στρατούς.

Όρκος Φιλικής Εταιρίας

³⁴ Φοίβος Οικονόμου, Έλληνες μισθοφόροι στην Υπηρεσία της Επανάστατικής Γαλλίας (1789-1815) σελ. 231 κε

³⁵ Αναστάσιος Λιάσκος, Αγώνες και άρματα, σελ. 16

³⁶ Δημήτρης Δημητρόπουλος, Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, σελ. 23 κε.

Τελευταία αλλά η πιο σημαντική ένοπλη και απόρθητη περιοχή ήταν η Μάνη. Για τη Μάνη, υπάρχουν λιγότερα και συχνά αντικρουόμενα στοιχεία και πληροφορίες, αλλά ασύγκριτα μεγαλύτερη συμμετοχή στον αγώνα. Ήταν ένας απομονωμένος φυσικά οχυρωμένος τόπος, στον οποίο συγκεντρώθηκαν αυτόχθονες αλλά και άλλα ανυπότακτα φύλα που ήταν πολύ δύσκολο να κατακτηθούν και έτσι και οι Βυζαντινοί και οι Φράγκοι αρκέστηκαν σε φόρο υποτέλειας.

Το καθεστώς της Μάνης ήταν φυλετική ένωση. Εδώ αντί για φάρες υπήρχαν οι πατριές δηλαδή οι διευρυμένες οικογένειες. Η καθημερινή ζωή στη Μάνη βασιζόταν στην ένοπλη πατριά, στη μόνιμη οπλοφορία,

στην αρρενογονική οικογένεια, στο οικιστικό σύστημα των πύργων και των πυργόσπιτων που συνιστούσαν την αμυντική οχύρωση, στους σταθερούς και अपαραβάτους κώδικες τιμής, στην αυτοδικία και στην αντεκδίκηση και τελικά στην εμπόλεμη ζωή και στην πειρατεία.³⁷ Τα αρσενικά μέλη της

οικογένειας κυριαρχούσαν απόλυτα και ο πληθυσμός της Μάνης, της πατριάς και της οικογένειας μετριόταν αποκλειστικά σε τουφέκια. Τα μανιάτικα τουφέκια λοιπόν, επαγγελματίες στρατιώτες στην υπηρεσία του καπετάνιου τους, πριν την επανάσταση έφθαναν στις 8.500.³⁸

Στην πραγματικότητα η Μάνη, δεν είναι φεουδαρχία αλλά μία στρατιωτική δημοκρατία. Ο λαός της Μάνης έχει πάντα το βλέμμα του πάνω στον αρχικαπετάνιο και τους άλλους καπετάνιους και όταν αυτοί γίνονται ύποπτοι συνεννοήσεων με τους

Τούρκους υπάρχει συντονισμένη αντίδραση με κόστος σχεδόν πάντα την ίδια τη ζωή του καπετάνιου. Οι καπεταναίοι και αργότερα οι μπέηδες,

³⁷ Κατερίνα Καριζώνη κ.ά, Πειρατεία στη Μάνη και στη Μεσόγειο, σελ. 53

³⁸ Ανάργυρος Κουτσιλιέρης, Ιστορία της Μάνης σελ. 225 κε και 330

είναι ανεκτοί και κάποτε αγαπητοί, μόνο όταν εξυπηρετούν την ελευθερία της Μάνης. Εξάλλου το λάβαρο της Μάνης αναγράφει «Νίκη ή Θάνατος» και όχι «Ελευθερία ή Θάνατος» γιατί η «Ελευθερία» υπάρχει πάντα και είναι δεδομένη και μη διαπραγματεύσιμη.

Οι Τούρκοι μετά τα Ορλωφικά, συμφώνησαν με τους Μανιάτες στη δημιουργία 4 συγκεκριμένων καπετανιών, με επικεφαλής ένα τοπικό καπετάνιο τον Μανιατμπέη που η εκλογή του μετά το 1778-9 επικυρωνόταν από το Σουλτάνο. Αυτοί ήταν οι όροι για να μην μπουκ Τούρκοι στη Μάνη. Βέβαια, ποτέ τα πράγματα αυτά δεν είναι μονοσήμαντα. Υπάρχουν σοβαρές αποδείξεις ότι ο Σουκιούρ-μπέης, αντιναύαρχος του οθωμανικού στόλου και κυβερνήτης της Ρόδου, ήταν ο εξισλαμισμένος Γιώργος Μαυρομιχάλης, γιος του Σκυλόγιαννη Μαυρομιχάλη που αιχμαλωτίστηκε στα Ορλωφικά, και ο οποίος προστάτεψε και τελικά βοήθησε σημαντικά τον ανιψιό του Πέτρο Μαυρομιχάλη να γίνει ο μπέης της Μάνης και στη συνέχεια αρχιστράτηγος του ξεσηκωμού. Η πατριά ήταν πάνω από όλα.^{39 40}

Η Μάνη δεν ήταν καθόλου εύφορη και οι Μανιάτες δεν μπορούσαν να ζήσουν από την καλλιέργεια της γης, τις ελιές ή το μέλι. Για να ζήσουν οι άνδρες έφευγαν και γινόντουσαν μισθοφόροι, ναυτικοί ή πειρατές. Έμποροι ή πειρατές πολλές φορές ήταν η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος ή όπως λέει ο λαϊκός ποιητής της Μάνης Νικήτας Νηφάκος «στα φανεράπραματευτές και στα κρυφάκουρσάροι».⁴¹ Η έναρξη της Μανιάτικης πειρατείας τοποθετείται το 1600.

Ο Ιούλιος Βέρν παρουσιάζει τη μανιάτικη πειρατεία στο μυθιστόρημα του «Κουρσάροι του Αιγαίου». Σύντομα ο πλούτος που συσσώρευσαν τους επέτρεψε να αποκτήσουν δικό τους στόλο από πολλά πλοία, που έκαναν όπως προαναφέρθηκε, άλλοτε εμπόριο και

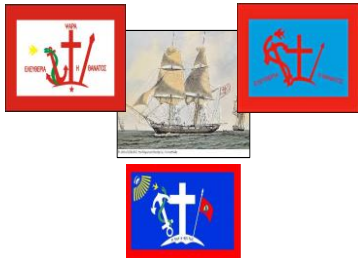

³⁹ Ανάργυρος Κουτσιλιέρης, Ιστορία της Μάνης, σελ. 344 κε

⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 367

⁴¹ Περικλής Ροδάκης, Κλέφτες και Αρματολοί, σελ. 218

άλλοτε πειρατεία και χρησιμοποιούνταν πάντοτε κατά των Τούρκων και του οθωμανικού στόλου σε όλες τις πρώιμες εξεγέρσεις και στην εθνεγερσία.⁴²

Σε ένα άλλο μέρος της θαλασσινής Ελλάδας οι Έλληνες ετοιμάζονταν να μεγαλουργήσουν και πάλι στη θάλασσα. Η στοιχειώδης ναυτική τεχνογνωσία και η δημιουργία της παράδοσης ξεκίνησαν από το μικρεμπόριο, τη μικροπειρατεία των ιδίων ή τη μισθοφορική ή υποχρεωτική συμμετοχή κάποιων σε μεγάλους στόλους.⁴³

Από την αρχή του 18^{ου} αιώνα και πολύ περισσότερο κατά το δεύτερο μισό του αιώνα αυτού, η ελληνική ναυτιλία γνώρισε τεράστια άνθηση λόγω της ρωσοτουρκικής συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή και δημιούργησαν έναν από τους μεγαλύτερους εμπορικούς στόλους της Μεσογείου.⁴⁴ Κατόρθωσαν έτσι να διαθέτουν στις παραμονές του αγώνα επί συνόλου 1.000 ιστιοφόρων πλοίων, 600 πλοία 500-600 τόνων, ικανά δηλαδή να πλεύσουν σε όλες τις θάλασσες του κόσμου,⁴⁵ εκ των οποίων 200 ήταν κατάλληλα για να χρησιμοποιηθούν σε πολεμικές επιχειρήσεις με πληρώματα που είχαν δοκιμαστεί είτε υπηρετώντας στο οθωμανικό ναυτικό ή σε ευρωπαϊκά ναυτικά είτε σε μάχες εναντίον ή μαζί με τους κουρσάρους.

⁴² Στο ίδιο, σελ. 40 κε

⁴³ Πέτρος Πιζάνιας, Ιστορία των Νέων Ελλήνων, σελ. 367 κε

⁴⁴ Κατερίνα Καριζώνη κ.ά., Πειρατεία στη Μάνη και στη Μεσόγειο, σελ. 39 κε

⁴⁵ Σαράντος Καργάκος, Η Ελληνική Επανάσταση του 1821, σελ. 173 κε

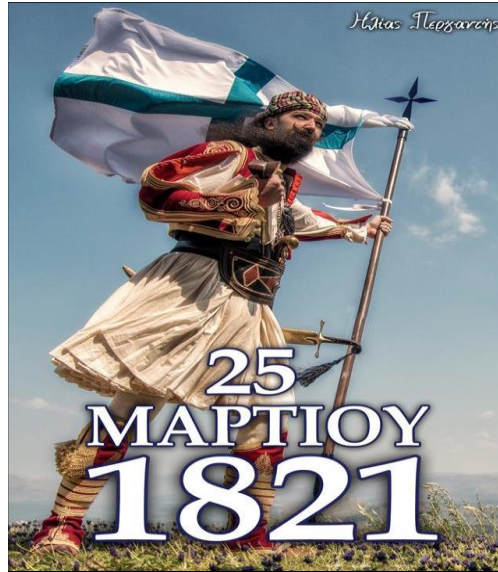
Κυρίες και Κύριοι,

Ο ξεσηκωμός του 1821 δεν ήταν ούτε η πρώτη ούτε η μοναδική εξέγερση των Ελλήνων από την Άλωση. Ήταν όμως αυτή που πέτυχε και κατόρθωσε να αναστήσει τους Έλληνες και να τους κάνει να αναδυθούν και πάλι στο διεθνές πολιτικό γίγνεσθαι. Οι Έλληνες απέδειξαν ότι είναι ένας ζωντανός, δυναμικός, αποφασισμένος λαός και όχι μία ιστορική ανάμνηση μέσα από τα βιβλία της ιστορίας. Απέδειξαν ότι για να κερδίσουν την ελευθερία τους, ήταν διατεθειμένοι να πληρώσουν για μία ακόμα φορά ένα τεράστιο τίμημα σε πόνο, αίμα και καταστροφές και να ξαναρχίσουν από την αρχή. Και αυτό δεν ήταν προϊόν έκπληξης ή λάθος υπολογισμού. Ήξεραν από την αρχή τι τους περίμενε εφόσον ξεσηκωνόντουσαν εναντίον των Τούρκων, ενός έθνους που το μόνο που έχει αφήσει πίσω του στην ιστορική διαδρομή του είναι καταστροφές, αίμα, πόνο και δυστυχία. Ένα έθνος που δυστυχώς δεν έχει κατορθώσει να προσφέρει καρπούς στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Στον αγώνα αυτό το ξεσηκωμένο έθνος δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει μόνο του τα τουρκικά στίφη, έναν από τους φοβερότερους στρατούς της εποχής. Χρειαζόταν ένα στρατιωτικό επαγγελματικό

κομμάτι που σταδιακά θα επωμιζόταν το βάρος του αγώνα και δεν θα τρόμαζε ή θα φοβόταν ούτε θα απογοητευόταν. Οι ένοπλες ομάδες των κλεφταρματολών, και οι πολεμικές φυλές των Σουλιωτών και των Μανιατών που συνιστούσαν μόνιμα στρατιωτικά σώματα, βοήθησαν στην επαγρύπνηση του ελληνικού λαού στη προετοιμασία του, στην εκπαίδευση και στο ξεσηκωμό του, όταν ήρθε ο καιρός της Επανάστασης. Οι νησιώτες του Αιγαίου, ναυτικοί, ναυπηγοί, πλοιοκτήτες, έμποροι, ναυμάχοι, πολεμιστές και κουρσάροι, διεκδίκησαν και επανέκτησαν την παραδοσιακή θέση των Ελλήνων στις θάλασσες, υπερασπιζόμενοι τα νησιά τους και τα καράβια τους και πολεμώντας, απειλώντας και περιορίζοντας τη ναυτική δραστηριότητα και ισχύ των Οθωμανών.

Και νίκησαν οι Έλληνες και απελευθερώθηκαν. Γιατί το πίστεψαν. Γιατί το πλήρωσαν με το αίμα και τη ζωή τους, και γιατί το άξιζαν. Το Έθνος είχε ξαναγεννηθεί για μία ακόμα φορά.

Κατά τη γνώμη μου ο αγώνας που άρχισε τότε όμως, αν και έχουν περάσει 200 χρόνια, δεν ολοκληρώθηκε ακόμα. Η αντιπαράθεση με τους Τούρκους έρχεται από τα βάθη των αιώνων και δυστυχώς το τέλος αυτής της ιστορίας δεν φαίνεται πουθενά στο ορατό μέλλον.

Συνεχίζεται και δυστυχώς θα συνεχίζεται για πολλά ακόμα χρόνια, με άλλα ή αν χρειαστεί και με τα ίδια μέσα, μέχρις ότου οι Έλληνες να βρεθούμε στη θέση που μας αξίζει, να μπορέσουμε να διαφυλάξουμε όσα μας ανήκουν και να ξαναποκτήσουμε ότι έχουμε χάσει στο πέρασμα των αιώνων.

Σας ευχαριστώ.